

УДК 378.1.001.76 (477)

Т. В. Рогова

НАУКОВІ ПІДХОДИ ДО УДОСКОНАЛЕННЯ Й МОДЕРНІЗАЦІЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ

© Рогова Т. В. 2016

<http://orcid.org/0000-0002-0747-0246>

<http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.47900>

У статті розкрито й схарактеризовано основні наукові підходи до удосконалення й модернізації вищої освіти. З'ясовано, що перший підхід полягає в зосередженні уваги науковців на світоглядних аспектах освіти, яку вони розглядають в контексті світових цивілізаційних процесів. Визначено, що другий підхід передбачає розгляд вищої освіти як одного з найефективніших шляхів входження людини у світ культури. Акцентується увага на тому, що саме освіта є активним прискорювачем культурних змін і перетворень у суспільному житті і в окремій людині. Третій підхід пов'язаний із соціальною функцією вищої освіти, що передбачає, з одного боку, сприяння професійній самореалізації людини, з іншого – підготовку фахівців, які відповідають сучасним вимогам і здатні успішно виконувати професійну діяльність. Установлено, що четвертий підхід ґрунтується на ідеях гуманізації, особистісної орієнтації вищої освіти. Окрема увага приділена питанням розвитку майбутнього фахівця.

Ключові слова: *освіта, вища освіта, підхід, модернізація, удосконалення.*

Роговая Т. В. Научные подходы к усовершенствованию и модернизации высшего образования.

В статье раскрыты и охарактеризованы основные научные подходы к усовершенствованию и модернизации высшего образования. Выяснено, что первый подход заключается в сосредоточении внимания ученых на мировоззренческих аспектах образования, которое они рассматривают в контексте мировых цивилизационных процессов. Определено, что второй подход предусматривает рассмотрение высшей школы как одного из наиболее эффективных путей входения человека в мир культуры. Акцентируется внимание на том, что именно образование является активным ускорителем культурных изменений и преобразований в общественной жизни и в отдельном человеке. Третий подход связан с социальной функцией высшего образования, что предусматривает, с одной стороны, содействие профессиональной самореализации человека, с другой – подготовку специалистов, которые соответствуют современным требованиям и способны успешно выполнять профессиональную деятельность. Установлено, что четвертый подход основывается на идеях гуманизации, личностной ориентации высшей школы. Отдельное внимание уделено вопросам развития будущих специалистов.

Ключевые слова: образование, высшее образование, подход, модернизация, усовершенствование.

Rohova T.V. Scientific Approaches to the Improvement And Modernization of Higher Education.

The main scientific approaches to the improvement and modernization of higher education have been revealed and characterized in the article. The first approach was found to consist in focusing attention of scholars on world outlook aspects of education which they consider in the context of world civilization processes. The second approach was determined to involve consideration of higher school as one of the most effective ways of entering world of culture by a human. The attention is focused on the fact that education is an active catalyst of cultural changes and transformations in social life and in a person. The third approach is related to the social function of higher education, which involves, on the one hand, the promotion of a person professional self-realization, on the other - the training of specialists that meet modern requirements and are able to carry out professional activities successfully. The fourth approach was found to be based on the ideas of humanization, personal orientation of high school. Special attention has been paid to the development of future specialists.

Key words: education, higher education, approach, modernization, improvement.

Постановка проблеми. Глобалізаційні тенденції, євроінтеграційні процеси, інформаційна багатомірність, переосмислення ціннісних орієнтирів, посилення конкурентних засад вимагають докорінної модернізації вітчизняної вищої школи, адекватного удосконалення її освітньої системи. У зв'язку з цим набуває актуальності дослідження стратегічних пріоритетів розвитку вищої освіти.

Питання визначення тенденцій розвитку освітніх систем, стратегічних напрямів реформування, модернізації вищої освіти розглядалися такими вітчизняними вченими як: В. Андрущенко, В. Вікторов, М. Євтух, В. Кремень, В. Лозова, В. Луговий, В. Мадзігон, С. Ніколаєнко, І. Прокопенко, Л. Пуховська, О. Савченко, А. Сбруєва, О. Сухомлинська та іншими. Основні завдання вищої школи науковці пов'язують із підготовкою розвиненої, самостійної, самодостатньої особистості, яка б керувалася у житті власними поглядами і переконаннями, була здатною до «самостійної свідомої дії, сприймання змінності як суттєвої складової власного способу життя» [4, с. 6].

Мета статті полягає в узагальненні й конкретизації підходів до удосконалення й модернізації вітчизняної вищої освіти.

Виклад основного матеріалу. Аналіз наукової літератури і освітньої практики у вищій школі дозволяє виокремити основні підходи до удосконалення й модернізації вищої освіти.

Перший підхід полягає в зосередженні уваги дослідниками на *світоглядних аспектах* освіти, яку вони розглядають як провідний чинник соціально-культурного відтворення, як засіб розв'язання глобальних проблем людства, фактор стійкого розвитку суспільства. Завданнями української освіти В. Кремень визначає формування відповідних світоглядних позицій, розуміння українського розвитку в контексті світових цивілізаційних процесів [2, с. 13].

Загальноцивілізаційна тенденція глобалізації, яка полягає у посиленні світового зближення, взаємозв'язку й взаємозалежності держав світу, разом з тим означає конкурентність, суперництво націй, країн, держав, що набуває глобального, загальнопланетарного характеру й охоплює буквально всі сфери життя. Головним критерієм конкурентоспроможності тієї чи іншої нації, держави визначається «розвиток індивідуальності, інтелектуальний розвиток усієї нації і кожного окремого громадянина, характерний для тієї чи іншої держави» [4, с. 4]. Саме освіта забезпечує конкурентоспроможність суспільства, нарощування потенціалу нації.

Міжнародна спільнота сьогодні об'єднує зусилля у сфері освіти, прагнучи виховувати громадянина світу і всієї планети. Інтенсивно розвивається світовий освітній простір. Тому світовою спільнотою висувуються вимоги формування глобальної стратегії освіти людини [4, с. 54]. Такий підхід передбачає фундаменталізацію, гуманітаризацію змісту вищої освіти, її орієнтування на формування в свідомості майбутнього фахівця цілісної картини світу, усвідомлення ключової ролі людини у глобальних процесах й особистої відповідальності за майбутнє цивілізації.

Наступний підхід передбачає розгляд вищої освіти як *частини культури, засобу її трансляції, збереження і розвитку*. Вища освіта є одним із найефективніших шляхів входження людини у світ культури. Здобуття освіти є процесом трансляції культурно оформлених зразків поведінки і діяльності, набуття соціокультурних норм. Саме через освіту передаються і реалізуються базові культурні цінності; вона є активним прискорювачем культурних змін і перетворень у суспільному житті і в окремій людині [4, с. 56].

Сучасні дослідники в галузі освіти велике значення надають процесу передавання й засвоєння *загальної культури*, яка характеризується відкритістю, широтою й інтегрує такі складові, як гуманістична, наукова і технологічна. Загальна культура є підґрунтям для формування індивідуальної ідентичності, для розуміння сучасного світу і свого місця в ньому. Оволодіння загальною культурою сприяє набуттю людиною знань, умінь, способів мислення, які дозволяють їй стати свідомим, освіченим «користувачем», який здатний вирізняти як позитивні, так і негативні боки технічного прогресу. У зв'язку з цим забезпечення оволодіння молодим поколінням науковою й технологічною грамотою визначається, як одне з головних завдань вищої освіти. Отже, в якості складових цільового компонента вищої освіти науковці розглядають професійно-культурні і загальнокультурні складові, такі види культури майбутнього фахівця, як: правова, економічна, екологічна, комунікативна, менеджерська, політична та ін.

Третій підхід до удосконалення й модернізації вищої освіти пов'язаний із забезпеченням підготовки фахівців, які задовольняють вимоги сучасної виробничої і невиробничої сфери. Увага акцентується на необхідності подолання вузькопрофільної підготовки, розвитку необхідних фахівцю здібностей, професійно значущих особистісних якостей, які дозволяють успішно розв'язувати виробничі, дослідницькі, управлінські та інші завдання. Цей підхід ґрунтується на виконанні вищою школою своєї *соціальної функції*. Завданням вищої школи як соціального інституту є сприяння професійній самореалізації індивіда, навчання його професійно спрямованій взаємодії з навколишнім природним і соціальним середовищем. Разом з тим, В. Кремень наголошує на тому, що вища школа повинна захищати інтереси суспільства й реалізовувати інформаційну, селективну і розподільну функції, що забезпечує об'єктивність селекції членів суспільства, придатних, здатних і готових виконувати майбутню професійну діяльність. Форма професійного тестування, відбору і розподілу індивідів виражається у переміщенні людини з однієї непридатної для неї професійної сфери в іншу, яка краще відповідає її здібностям і покликанню [4, с. 59].

Орієнтування розвитку вищої освіти передусім на підготовку фахівців відповідно до вимог виробництва визначається деякими науковцями звуженим і суто утилітарним, оскільки передбачає збереження традиції розв'язання

завдання перш за все формування гарно підготовленого фахівця для успішного виконання ним тих або ж інших виробничих функцій. За таких умов домінує традиційно-прагматичний вишкіл, коли центр уваги зміщений від завдань освіти, розвитку і соціалізації особистості до процесу її підготовки. Натомість першочергові пріоритети становлення студентів як особистостей та інтелігентів випадають з поля зору як несуттєві [9, с. 13].

В. Андрущенко і В. Вікторов характеризують реформу вищої освіти як якісні зміни у направленості і змісті, пріоритетних формах і методах навчання, коли, зберігши існуючі позитивні надбання щодо практичної підготовки фахівців, вищі навчальні заклади України поступово набуватимуть рис, притаманних найбільш успішним сучасним ВНЗ світу. Головним пріоритетом, на думку науковців, має стати *розгортання і вдосконалення навчальної діяльності студентів* – як визначальної умови їхньої освіти (російською мовою - образование). «Адже без створення студентом «образу» власного майбутнього (тобто людиною з якими рисами я прагну прожити своє життя, яким фахівцем я себе бачу), без прагнення з ним «злитись» через процес набування визначених людських якостей, опанування усвідомлених професійних компетенцій, умінь, знань, навичок молода людина стану освіченості і професійної мобільності насправді не отримує» [9, с. 21].

Аналіз теорії і практики вищої освіти засвідчує, що ключового значення в удосконаленні й модернізації вищої школи набула ідея *гуманізації*, що і характеризує четвертий підхід. Першочерговим завданням трансформації освіти науковці визначають її радикальну гуманізацію, посилення особистісного виміру в педагогічній науці та практиці, що передбачає орієнтацію на людину, фундаментальні цінності, демократизацію освіти. Саме на таких основних підвалинах повинна базуватися освіта третього тисячоліття [4, с. 4].

Дослідники наголошують на тому, що у часи соціальних потрясінь людина мусить не лише усвідомлювати свою відповідальність за власну життєдіяльність, але вона єдина здатна дати собі лад, тільки вона може знайти внутрішні, приховані сили та поступово мобілізувати їх, аби перебороти ту чи іншу життєву кризу, у тому числі і кризу суспільну [9, с. 10].

Саме життя та сучасні технології потребують повернення до цінностей, які донедавна вважались непотрібними. Приміром, до принципу *epimelia*

(грецьк.), тобто турботи людини про саму себе, свій внутрішній світ і свою тілесність. Сучасному суспільству потрібна людина, яка здатна замислюватися над самою собою, над сенсом власного буття і його свідомо вибудовувати [9, с. 13].

Активно розробляється науковцями ідея визнання *розвитку особистості* основним цільовим орієнтиром вищої освіти. На думку В. Кременя, найважливіші тенденції розвитку сучасного людства зумовлюються зокрема тим, що «світ дедалі більше переходить до науково-інформаційних технологій, застосування яких, у свою чергу, приводить до таких важливих наслідків: 1) розвиток людини, особистості як ніколи раніше стає показником рівня прогресу кожної країни; 2) розвиток індивідуальності набуває статусу головного важеля подальшого розвитку будь-якої країни» [4, с. 3].

Розвиток особистості розглядається як нарощування людського потенціалу, становлення ціннісно-сислової системи регулювання професійної діяльності і життєдіяльності загалом, розвиток суб'єктності тобто здатності і готовності до самовияву в суспільній діяльності, утілення внутрішнього світу людини. Це передбачає створення умов для задоволення базових потреб людини у розумінні, визнанні, самореалізації, для усвідомлення й упорядкування життєвих цілей, цінностей, для визначення сенсу професійної діяльності. В контексті цих ідей актуалізуються питання педагогічного супроводу особистісного розвитку майбутніх фахівців, організації спеціальної цілеспрямованої виховної діяльності, гуманізації освітнього середовища вищого навчального закладу. Педагогічний супровід розглядається як особлива культура педагогічної підтримки студента, що на сьогодні складається у виховній системі вищої школи. Саме ідея супроводу як утілення гуманістичного, особистісно зорієнтованого підходу передбачає створення сприятливого освітнього середовища, спрямованого на розкриття та реалізацію внутрішнього потенціалу студентів, посилення їхньої активності в особистісному саморозвитку і самореалізації, оволодінні професійними компетенціями, розвитку самостійності, ініціативності, творчості.

Таким чином, вища освіта покликана прискорювати, інтенсифікувати процес розвитку людини як особистості, суб'єкта, індивідуальності, забезпечувати формування конкурентоспроможного людського капіталу.

Висновки. Процеси євроінтеграції зумовлюють загальну тенденцію відходу від ізольованості вітчизняних освітніх систем через зближення цілей і завдань, встановлення взаємної відкритості. Забезпечення оволодіння сукупністю систематизованих знань, умінь, способів мислення, професійних, світоглядних, громадянських якостей, морально-етичних цінностей; розвиток особистості, її соціалізація стають пріоритетними завданнями вищої освіти.

Особливого значення набуває безперервний характер освіти, здатність особи здійснювати подальшу самоосвітню діяльність. Тобто за умов побудови «суспільства освіти» на передній план висувається концепція освіти упродовж всього життя. У цьому разі вища школа відіграє особливу роль, оскільки саме вона покликана навчити молоде покоління самостійно здобувати знання, визначати шляхи і способи самовдосконалення, сформувати позитивне ставлення до професійної освіти і самоосвіти.

Соціально-економічний розвиток суспільства, поява нових технологій, швидка зміна ринку праці, зміни вимог до характеру праці, до комп'ютерної грамотності фахівців зумовлюють підвищення вимог до випускників вищих навчальних закладів. У наш час реально соціально захищеною може бути лише освічена людина, яка здатна гнучко перебудовувати напрями і зміст своєї діяльності. Відповідно змінюються вимоги і до вищої школи, діяльність якої має спиратися на передбачення, прогнозування напрямів і змісту змін у суспільстві. За таких умов на перший план висувається завдання формування у майбутніх фахівців готовності жити у динамічно мінливих умовах, творчо підходити до професійної діяльності; вміння самостійно мислити, прогнозувати хід подій і процесів, поведінку людей; здатності успішно діяти в непередбачуваних, нових ситуаціях, виявляти ініціативу і готовність брати на себе відповідальність за інших, спільну працю. Вища освіта, віддзеркалюючи сучасні соціально-економічні запити, покликана формувати людину з інноваційним мисленням, здатністю до інноваційної діяльності.

Література

1. Артемчук Г. І., Попович В. В., Січкаренко Г. Г. Вища школа України: реальність і тенденції розвитку / Г. І. Артемчук, В. В. Попович, Г. Г. Січкаренко. – К. : Ленвіт, 2004. – 176 с.

2. Біла книга національної освіти України / Т. Ф. Алексєєнко, В. М. Аніщенко, Г. О. Балл [та ін.] ; за заг. ред. акад. В. Г. Кременя; НАПН України. – К. : Інформ. системи, 2010. – 342 с.

3. Каленюк І. С. Розвиток вищої освіти та економіка знань : монографія / І. С. Каленюк, О. В. Куклін. – К. : Знання, 2012. – 343 с.

4. Кремень В. Г. Освіта і наука в Україні – інноваційні аспекти. Стратегія. Реалізація. Результати / В. Г. Кремень. – К. : Грамота, 2005. – 448 с.

5. Навроцький О. І. Вища школа України в умовах трансформації суспільства / О. І. Навроцький. – Х. : Основа, 2000. – 240 с.

6. Ніколаєнко С. М. Стратегія розвитку освіти України: початок ХХІ століття / С. М. Ніколаєнко. – К. : Знання, 2006. – 253 с.

7. Рогова Т. В., Скрипник Н. С. Суб'єктна позиція майбутнього фахівця: теоретико-методичний аспект / Т. В. Рогова, Н. С. Скрипник. – Х. : Вид-во ТОВ «Щедра садиба плюс», 2015. – 171 с.

8. Теоретико-методологічні засади модернізації змісту гуманітарної освіти у вищій школі України: монографія / [К. Є. Балабанова, Н. М. Дем'яненко, Н. О. Дівінська та ін.] ; за заг. ред. Г. В. Онкович. – К. : Педагогічна думка, 2013. – 282 с.

9. Філософсько-методологічні засади підвищення якості вищої освіти України: європейський вимір / авт. кол. : В. Андрущенко (керівник), М. Бойченко, Л. Горбунова, І. Надольний та ін. – К. : Педагогічна думка, 2012. – 220 с.